

УДК 81'42'367.625:808.51(38)

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДІЄСЛІВ У ТЕКСТАХ ОРАТОРСЬКОГО ДИСКУРСУ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ДЕМОСФЕНА)

Янкович М. В.

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті аналізується частота вживання дієслів, які функціонують у текстах ораторського дискурсу Стародавньої Греції, та їхні стилістичні особливості. Особлива увага зосереджена на дієслівних категоріях, які використовуються для посилення дієвості мови.

Ключові слова: дієслово, дієслівні категорії, політичні промови, ораторський дискурс.

Янкович М. В. Стилистический потенциал глаголов в текстах ораторского дискурса Древней Греции. В статье анализируются частота употребления глаголов, которые функционируют в текстах ораторского дискурса Древней Греции, и их стилистические особенности. Особое внимание сосредоточено на глагольных категориях, которые используются для усиления действенности речи.

Ключевые слова: глагол, глагольные категории, политические речи, ораторский дискурс.

Yankovych M. V. Stylistic power of verbs in the texts of oratorical discourse of Ancient Greece. The article analyzes the frequency of verbs use and their stylistic features that operate in the texts of oratorical discourse of Ancient Greece. Special attention is paid to verbal categories that are used to enhance the effectiveness of the language.

Key words: verb, verb categories, political speeches, oratorical discourse.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аналізуючи тексти ораторського дискурсу, особливу увагу слід звернути на активне вживання дієслів, адже вони виділяються лінгвістами як найбільш складна та об'ємна частина мови. Разом з іменниками та прикметниками дієслова формують основу словникового складу мови. Вживанням дієслів задовольняється важлива потреба мовця у спілкуванні з іншими. Дієслово у всьому багатстві його семантики, з властивими йому значеннями граматичних форм і можливостями синтаксичних зв'язків, при різноманітності стилістичних прийомів образного вживання є невичерпним джерелом експресії. Тому, якщо оратор прагне «вдихнути життя» у свої промови, він обов'язково звертається до дієслів. Адже мова, насичена дієсловами, виразно малює події, які стрімко розгортаються, створює енергію і напруженість розповіді, додає дієвості [2, 101]. Саме тому стилістична характеристика дієслів у текстах ораторського дискурсу зумовлює **актуальність** наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістиці дослідження дискурсу, зокрема розгляд його окремих різновидів, представлено у працях таких відомих лінгвістів, як В. Карасик, В. Красних, М. Макаров, Т. Скуратовська, І. Соболева, Я. Чайковський, І. Богачевська. Вивчення ж ораторського дискурсу, а саме у старогрецькій мові, досі залишається поза увагою.

Мета статті полягає вивченні стилістичного та

експресивного потенціалу дієслова в ораторському дискурсі старогрецької мови, а також частотності їхнього вживання залежно від мети адресанта.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: аналізу дієслівних категорій, зокрема категорії часу і способу, а також виявлення їхніх стилістичних та експресивних особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізувавши політичні промови, ми дійшли висновку, що у центрі уваги повинно бути використання дієслівних категорій для посилення дієвості мови. Виразні можливості основних дієслівних категорій обумовлені тим, що вони безпосередньо пов'язані з найважливішими понятійними категоріями, що відображають у нашій свідомості реальну дійсність і є необхідними для її відтворення [2, 106]. Розглянемо детальніше такі категорії, як дієслівний час, який відображає категорію темпоральності, і спосіб, який передає модальність.

При вивченні стилістики дієслова особливу увагу привертає категорія часу, яка, порівняно з іншими граматичними категоріями дієслова, найбільш наочно відображає функціонально-стильову специфіку використання дієслівних форм [3, 255–256]. У творах ораторського дискурсу широко представлені всі часові форми з різноманітними відтінками їх значень, що, як правило, пов'язано з прагненням мовця до виразності мовлення, а також до жвавості під час виголошення.

Оратор використовує дієслова у формі минулих часів, описуючи минуле, звертається до теперішнього часу, вказуючи на факти, не пов'язані з тимчасовою протяжністю або називаючи звичайні, повторювані дії, не пов'язані з конкретним моментом, і,

© Янкович М. В. Стилістичний потенціал дієслів у текстах ораторського дискурсу Стародавньої Греції (на матеріалі промов Демосфена)

нарешті, вводить дієслова у формі майбутнього часу, щоб назвати майбутні дії. І всі ці часові форми дієслова легко поєднуються одна з одною, що надає промова невимушеності.

У найбільшій кількості задіяні у промовах дієслова різних способів у *praesens* (1619 разів) та *aoristus* (754 разів), рідше в *perfectum* (275) і *futurum* (179) і найменше в *imperfectum* (124) (Табл. 1, 2, 3, 4, 5, 6).

Таблиця 1

INDICATIVUS

Час	Кількість вживання	Відсоткове співвідношення
<i>Praesens</i>	654	54%
<i>Imperfectum</i>	124	10%
<i>Futurum</i>	126	10%
<i>Aoristus</i>	177	15%
<i>Perfectum</i>	134	11%

Таблиця 2

IMPERATIVUS

<i>Praesens</i>	27
<i>Aoristus</i>	21

Таблиця 3

CONIUNCTIVUS

Час	Кількість вживання	Відсоткове співвідношення
<i>Praesens</i>	81	38%
<i>Aoristus</i>	128	60%
<i>Perfectum</i>	5	2%

Таблиця 4

OPTATIVUS

Час	Кількість вживання	Відсоткове співвідношення
<i>Praesens</i>	38	32%
<i>Aoristus</i>	79	66%
<i>Perfectum</i>	3	2%

Таблиця 5

INFINITIVUS

Час	Кількість вживання	Відсоткове співвідношення
<i>Praesens</i>	449	62%
<i>Aoristus</i>	193	27%
<i>Futurum</i>	42	6%
<i>Perfectum</i>	35	5%

Таблиця 6

PARTICIPIUM

Час	Кількість вживання	Відсоткове співвідношення
<i>Praesens</i>	370	58%
<i>Aoristus</i>	156	25%
<i>Futurum</i>	11	2%
<i>Perfectum</i>	98	15%

Активне вживання теперішнього часу у творах ораторського дискурсу можна пояснити тим, що завдяки йому автор надає промова розмовного відтінку та експресії [2, 108]: "Καίτοι ταῦτα, εἰ καὶ μικρά τις ἠγείται, μεγάλα, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δείγματα τῆς ἐκείνου γνώμης καὶ κακοδαμονίας ἐστὶ τοῖς εὖ φρονοῦσιν. Ἄλλ', οἶμαι, νῦν μεν ἐπισκοτεῖ τοῦτοισ τὸ κατορθοῦν" [8, 158] – «Хоча це, якщо хтось і вважає незначним, афінські мужі, для тих, які добре розуміють, це є великі приклади його думки; але я вважаю, тепер успіх затемнює це». Окрім цього, завдяки використанню теперішнього часу події, про які оповідає мовець, немов наближаються до читача, постають збільшеним планом, картина немовби розгортається на очах слухачів: "Οὐκοῦν φασὶ μὲν μέλλειν πρὸς τοὺς Θηβαίους αὐτὸν ὑπόπτως ἔχειν, καὶ λογοποιοῦσι περιόντες τινὲς, ὡς Ελάτειαν τευχεῖ" [11, с. 60] – «Таким чином, говорять, що він має намір не довіряти Фіванцям, а якісь, ходячи довкола, складають небиліци, як він укріпляє Елатею; "Ὁρᾶτε γάρ, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ πρᾶγμα, οἳ προελήλυθεν ἀσελγείας ἄνθρωπος, ὃς οὐδ' αἴρεσιν ὑμῖν δίδωσι τοῦ πράττειν ἢ ἄγειν ἠσυχίαν, ἀλλ' ἀπειλεῖ καὶ λόγους ὑπερφάνους, ὡς φασὶ λέγει" [10, 210–211] – «Бо бачите, афінські мужі, справу – до якого нахабства дійшов чоловік: він не дає вам вибору діяти чи залишатися спокійними, але погрожує і, як кажуть, лише чваниться на словах». У цих прикладах за допомогою теперішнього часу адресант намагається наблизити масову аудиторію до подій, що відбувалися в Греції, а особливо до загарбницьких діянь Філіппа.

Для посилення дієвості мови оратор у великій кількості вживає форми минулого часу, що в експресивних стилях відкривають ще більші можливості. Особлива зображальність минулого часу пояснюється і тим, що в його арсеналі на периферії основної системи дієслівних часових форм є такі, які образно малюють дії в минулому. Така образність досягається поєднанням форм минулого часу різних способів: "Θηβαῖοι τὸν μὲν Φίλιππον παρελθεῖν καὶ λαβεῖν τὰς παρόδους οὐκ ἠδύναντο κωλύσαι, οὐδὲ γε τῶν αὐτοῖς πεπονημένων ὕστατον ἐλθόντα τὴν δόξαν ἔχειν" [6, 308] – «Фіванці не могли завадити Філіппу, який прийшов останнім, пройти і зайняти проходи і не мати слави від справ, над якими вони працювали»; "Ἄλλ' ἐκεῖνο θαυμάζω, εἰ Λακεδαιμονίους μὲν ποτε, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων ἀντήρατε, καὶ πολλὰ ἰδίᾳ πλεονεκτῆσαι πολλάκις ὑμῖν ἐξὸν οὐκ ἠθελήσατε, ἀλλ', ἴν' οἱ ἄλλοι τύχῳσι τῶν δικαίων, τὰ ὑμέτερον αὐτῶν ἀνηλίσκετε εἰσφέροντες" [8, 161] – «Але я дивуюся тому, якщо колись ви, афінські мужі, виступили проти лакедемонян за права греків і, хоча часто можливо було отримати багато вигод для вас особисто, ви не захотіли, але, щоб інші отримали права, витрачали ваші надбання, роблячи внески».

Дуже оживляє розповідь використання дієслів минулого часу доконаного виду в значенні майбутнього, що дає змогу представити очікувані події як вже доконані [4, 180]: "ἂν μὲν γάρ, ὅσα ἂν τις λάβῃ, καὶ σῶσῃ μεγάλην ἔχει τῇ τύχῃ τὴν χάριν. ἂν δ' ἀναλώσας λάθῃ συναλώσῃ καὶ τὸ μεμνησθαι τὴν χάριν" [7, 128–129] – «Бо якщо він збереже те, що набув, то пови-

нен дякувати долі, а якщо розтратить непомітно для себе, то втрапить і пам'ять про вдячність».

Щодо дієслів майбутнього часу, то мовець досить рідко до них звертається, адже зазвичай вони отримують заряд експресії лише при переносному вживанні в інших часових планах.

Особливу увагу слід звернути і на категорію способу дієслова, яка позначає відношення дії до дійсності і викликає стилістичний інтерес завдяки розвиненій синонімії та яскраво експресивному забарвленню ряду дієслівних форм [4, 182].

Найбільшій популярності набув у текстах *indicativus* (1215 разів), рідше зустрічається *coniunctivus* (214) та *optativus* (120) і майже не вживається *imperativus* (48) (Табл. 7).

Таблиця 7

Категорія способу

	Кількість вживання	Відсоткове співвідношення
Indicativus	1215	41%
Coniunctivus	214	7%
Optativus	120	4%
Imperativus	48	2%
Infinitivus	719	24%
Participium	635	22%
Всього	2951	

Вживання дійсного способу є універсальним. Дійсний спосіб вільно використовується в будь-якому стилі мовлення і називає реальну дію: “Ἴσως δὲ ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἠγγείσθε λέγεσθαι, τὸ δὲ τῶν χρημάτων, πόσα καὶ πόθεν ἔσται, μάλιστα ποθεῖτε ἀκούσαι. Τοῦτο δὲ καὶ περαινῶ” [10, 222] – «Можливо, ви вважаєте, що це є істина, особливо бажаєте послухати про гроші, скільки і звідки візьмуться; це я і розкажую».

Coniunctivus та *optativus* вживаються в ораторському дискурсі порівняно рідко, оскільки потреба в них з'являється нечасто, адже модальність гіпотетичності дії і вираження бажання трапляється значно рідше, ніж модальність реальності дії [2, 119].

За допомогою кон'юнктива в ораторському дискурсі виражається суб'єктивне ставлення мовця до дії або дійсності, а завдяки оптативу – його бажання, що дає змогу визначити позицію оратора і слухача, а також сформувати комунікативно-психологічну перспективу [5, 38]. Однак переважно кон'юнктив у політичних промовах використовується в підрядних реченнях, наприклад, у часових або в реченнях мети, що вказують на цілеспрямованість, очікуваний результат відображеної в головному реченні дії: “ἐπειδὴν δ' ἐπιχειροτονοῦητε τὰς γνώμας ἃ ἂν ὑμῖν ἀρέσκη χειροτονήσατε, ἵνα μὴ μόνον τοῖς ψηφίσμασι καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς πολεμῆτε Φιλίππῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις” [10, 224] – «Коли обдумаєте все, проголосуйте так, як вважаєте за потрібне, щоб воювати з Філіппом не лише в псефісмах і листах, але і в ділах; “ἡμεῖς Θεβραίου εἶμεν ἔχειν Ὀρωλὸν, καὶ εἴ τις ἔροτο ἡμᾶς κελεύσας εἰπεῖν τάληθῆ «διὰ τί;» ἵνα μὴ πολεμῶμεν, φαίμεν ἂν” [6, 311] – «Ми дозволяємо, щоб фіванці заволодіти Оропом, і, якщо хтось би нас запитав:

для чого, вимагаючи сказати правду, ми б сказали: «Для того, щоб ми не воювали»».

Imperativus у політичних промовах зустрічається в поодиноких випадках і переважно тоді, коли оратор звертається до читачів з метою активізувати їх сприйняття: “τί οὖν ἐστί τοῦτο; ἀπιστία. ταύτην φυλάττετε, ταύτης ἀντέχεσθε” [11, 71] – «Що це таке? Недовіра. Її бережіть, її тримайтеся».

Слід звернути особливу увагу й на те, що політичні промови дуже багаті інфінітивами (719 разів) та дієприкметниками (635). Стилістична особливість інфінітивів полягає в тому, що вони виражають у найбільш чистому вигляді ідею процесу, а це визначає специфіку їх уживання, більше того, відсутність у інфінітива конкретних дієслівних категорій відкриває шлях до його незвичайного стилістичного використання, пов'язаного з перенесенням тих чи інших граматичних значень [2, 133-134]: “ταῦτα μὲν ἐστί, ἃ πασι δεδοχθαι φημί δεῖν καὶ παρεσκευάσθαι προσήκειν οἴμαι, πρὸς δὲ τοῦτοις δύναμιν τινα, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, φημί προχειρίσασθαι δεῖν ὑμᾶς” [10, 216-217] – «Те, що я кажу, треба всім прийняти і вважаю, що годиться приготувати, для цього, афінські громадяни, кажу, що вам треба приготувати якесь військо». У цьому уривку спостерігаємо активне нанизування інфінітивів, що допомагає краще висвітлити події.

Важливою особливістю промов ораторського дискурсу є також часте вживання субстантивованого інфінітива з артиклем середнього роду і переважно в поєднанні з родовим відмінком або навіть цілими виразами. Субстантивізація інфінітива дає змогу компактно виражати в іменнику два комплексні значення: значення предметності, граматичного роду, відмінка, з одного боку, та значення часу, способу протікання дії, видові відношення до об'єкта дії – з іншого. Таким чином, субстантивованій інфінітив постає засобом економії в мові, конденсації іменного та дієслівного значення в одному слові [1, 194]: “ἂν ἐθελήσητε τοῦ θορυβεῖν καὶ φιλονεικεῖν ἀποστάντες ἀκούειν, ὡς ὑπὲρ πόλεως βουλευομένοις καὶ τηλικούτων πραγμάτων προσήκει, ἔξειν καὶ λέγειν καὶ συμβουλεύειν” [6, 297] – «Якщо б ви захотіли слухати, відмовившись від шуму і суперечки, як годиться тим, які вирішують державні справи і причому такі важливі, я мав би можливість і говорити, і радити; “Εγὼ μὲν γὰρ ἠγοῦμαι στρατιώτας δεῖν κατασκευασθῆναι καὶ εἶναι στρατιωτικά καὶ μίαν σύνταξιν εἶναι τὴν αὐτὴν τοῦ τε λαμβάνειν καὶ τοῦ ποιεῖν τὰ δέοντα” [7, 133-134] – «Я думаю, що треба спорядити воїнів, виділити військові гроші і запровадити один порядок для їх отримання і використання».

Поряд з інфінітивами важливе місце у промовах посідають і дієприкметники, які, поєднуючи в собі риси прикметника та дієслова, не тільки образно характеризують предмет, але й представляють його ознаку в розгортанні, становленні, у динаміці. Для текстів ораторського дискурсу вживання дієприкметників важливе тим, що в них акумулюється значна виразна енергія старогрецької мови і додається особлива експресивність мовлення: “Πολλὴν δὲ τὴν μετάστασιν καὶ μεγάλην δεικτέον τὴν μεταβολὴν, εἰσφέροντας, ἐξιόντας, ἅπαντα ποιοῦντας ἐτοίμως”

[8, 154] – «Слід показати значний поворот і велику перемену, роблячи внески, виступаючи в походи, роблячи все охоче».

30% усіх уживаних дієприкметників становлять субстантивовані, які означають, як правило, дійову особу або вказують на особу чи предмет, для яких є типовим якийсь стан чи властивість, тобто виконують у реченні завдання іменника: "ἀλλὰ καὶ τοῖς λέγουσιν ἄλασι καὶ τοῖς ἀκούουσιν ὑμῖν τὰ βέλτεστα καὶ τὰ σώσοντα τῶν ῥύστων καὶ τῶν ἠδίστων προαιρετέον" [11, 51] – «Але і всім мовцям, і вам, слухачам, слід вибирати найкраще і рятівне серед найлегшого і найприємнішого».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз стилістичних особливос-

тей дієслова показав, що дієслова відіграють надзвичайно важливу роль у творах ораторського дискурсу, адже вони визначають позицію мовця і слухача, формують комунікативно-психологічну перспективу, виражають заклик аудиторії до певних дій і додають промова енергії. Крім того, проведене дослідження дає змогу стверджувати, що важливою стилістичною функцією дієслова є надання динамізму описам. Це вкрай важлива функція, оскільки все, про що розповідає оратор, лише тоді «оживає», коли події, люди, мотиви їх вчинків, властивості характерів представлені в динаміці, у дії.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо аналіз прагматики синтаксичної семантики текстів ораторського дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воловик Л. Б. Словотворні потенції твірних основ префіксальних дієслів на рівні утворення безафіксно-похідних іменників у німецькій економічній термінології / Л. Б. Воловик // Лінгвістика. – Ч. 2. – 2011. – № 3 (24). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ling/2011_3_2/31.pdf.
2. Голуб И. Б. Грамматическая стилистика современного русского языка: [учеб. пособие для вузов по спец. «Журналистика»] / И. Б. Голуб. – М.: Высшая школа, 1989. – 208 с.
3. Кожина М. Н. Стилистика русского языка: [учеб.] / [М. Н. Кожина, Л. Р. Дускаева, В. А. Салимовский]. – М.: Флинта, Наука, 2008. – 464 с.
4. Максимова В. И. Стилистика и литературное редактирование / В. И. Максимова. – М.: Гардарики, 2004. – 651 с.
5. Светнам Дж. Вступ до грецької мови Нового Заповіту / Дж. Светнам; пер. з англ. У. В. Головач. – Львів: Вид-во ЛБА, 1995. – 400 с.
6. Demosthenis Philippicae orationes V et Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: De pace / Demosthenis. – Frankfurtia. M. : Prostat in Officina Broenneria, 1829. – P. 296–313.
7. Demosthenis Philippicae orationes V et Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: OL I / Demosthenis. – Frankfurtia. M. : Prostat in Officina Broenneria, 1829. – P. 121–140.
8. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: OL II / Demosthenis. – Frankfurtia. M. : Prostat in Officina Broenneria, 1829. – P. 145–166.
9. Demosthenis Philippicae orationes V et Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: OL III / Demosthenis. – Frankfurtia. M. : Prostat in Officina Broenneria, 1829. – P. 173–193.
10. Demosthenis Philippicae orationes V et Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: PH I / Demosthenis. – Frankfurtia. M. : Prostat in Officina Broenneria, 1829. – P. 204–239.
11. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: PH II / Demosthenis. – Frankfurtia. M. : Prostat in Officina Broenneria, 1829. – P. 46–86.